В одній далекій країні серед непрохідних лісів стояв собі боярський терем-замок. Довкола оточував його превеликий чудовий сад, повний родючих дерев і чарівних квіток. Поза садом високим муром підносились стрімкі кам’яні стовбури цілої низки гір. Тільки в одному місці розходились ті скелі й робили вхід в ту красну замкову долину, що була прорізана кількома кришталевими потічками студеної води.

В цьому казковому теремі проживав добрий боярин зі своєю дружиною. Жили вони любо та лагідно. Все мали, тільки довгий час не було в них діточок, і це їх засмучувало. Та здебільшого всяка біда з часом минає. Одного дня почула вельможна дружина, що має їй народитись дитятко. Зраділа вона вельми й почала приправляти віно[43]. От шила вона та мережала сорочечки та пелюшки, а сама мріяла: "Коли б це була донечка!.."

І так заглибилась у свої мрії, що неуважно штрикнула голкою не туди, куди було слід, та вколола собі пальчика. А коли сплила з нього на біле полотно червона крапка крові, помислила пані: "Ах, якби ж моя донечка була така біла, як це полотно, а щічки її щоб були такі рум’яні, як ця кров!.."

І ось народилась в замку боярівна. Була вона така красна, немов найгарніша трояндочка, тому й назвали її Розалька. Страшенно щасливо чулася замкова пані. Сама доглядала, сама купала, обшивала й годувала свою донечку; сама і вночі до неї вставала й ні вдень ні вночі від її колисочки нікуди не віддалялась.

Та якось одної ночі сниться замковій пані предивний сон. Бачить вона, що не знать відкіль увійшли в її опочивальню три чужі невідомі жінки. Кожна з них мала в руці розсвічену велику воскову свічку. Почали вони тихо наближатись до колисочки, в якій спокійно спала Розалька, обступили дитину, освітили її своїми свічками, понахилялись над колискою й ніби почали ворожити Розальці її долю.

Перша жінка, висока, струнка, з блакитними очима, промовила ніжним голосом:

— Як виростеш ти, дитинко моя, то станеш така красна, як троянда, а будеш добра, як свіжий хліб.

Тоді промовила маленька чорноока:

— Будеш ти жити в радості і щасті. Ні сама біди не знатимеш, ні ті, що довкола тебе, також біди не побачать, аж поки не виявиш ти нерозумної легковажності. Бо коли схочеш прясі в її праці перешкодити й вхопишся за те, що тобі не належиться,— зазнаєш великого лиха й іншим його передаси.

Тоді підступилась до колиски третя, лагідна й мила, та й промовила дуже приязно:

— Якби ж так і сталось, то лихо перетерпиш. Прийде ж час, коли ти й сама знову цілком щаслива станеш та й іншим щастя даси. Коли ж тобі буде потрібна поміч, то згадай про мене: я звусь, як і ти, Розалія.

Прокинулась замкова пані, аж вся холодним потом обливається. Але ж у покою нікого чужого нема, а її Розалька, як квіточка, спить спокійно на білих подушечках. Перехрестила дитинку, поцілувала, а як тільки стало розвиднюватись, швиденько збудила боярина та й розповіла йому слово в слово, що в сні чула. І звелів тоді боярин, щоб ніде в замку ніхто ніколи нічого не пряв, щоб не було ніде жодної прялки, жодного веретена[44], жодної мички[45] чи мотовила[46]. Думав, що тим врятує свою дитину від можливої біди, бо ж коли не буде в замку жодної пряхи, то Розалька ніяк не зможе якійсь прясі перешкодити в її праці.

І знову після того почались у теремі безжурні, радісні дні. Всі були веселі, радісні, щасливі. Щасливо підростала й Розалька. Росла, гарнішала, була добра й ласкава, вчилась мудрості та різних мистецтв.

Та одного дня, коли вже минуло дівчинці п’ятнадцять років, пішла Розалька в далеку прогулянку, аж на край замкового саду, де стояли грізні кам’яні скелі. В тому високому мурі побачила вона за великим кущем колючого терну якусь щілину, немов дверцята в чиюсь печеру. Закортіло їй подивитись: що ж там може бути? От вона обережно паличкою розсунула щілину й вступила в печеру. Зробила кілька кроків і побачила більший покій, а в ньому на кам’яній лавці сиділа стара-престара бабуся. Перед собою мала велике колесо, яке дуже швидко крутилось, коли бабуся натискувала ногою. Бабуся тримала в руці якусь паличку, обмотану нитками, а та паличка швидко крутилась і тихенько хурчала-співала:

Німа пряха біду пряде...

І ніхто того не знає,

Що, хто нитку розриває,

Той собі біду знайде!

Цікаво стало Розальці. Сіла на другу кам’яну лавку, дивилась і слухала, як співає веретено.

Аж нарешті не втерпіла: закортіло їй спробувати, як воно нитка прядеться. Почала просити бабку, щоб дала їй веретено, а бабка з ляком головою крутить, руками й ногами махає, але сказати нічого не може. Тоді Розалька підскочила й, пустуючи, вихопила в бабки з рук веретено. Перелякана пряха схопилась з місця, прялка впала на долівку, потягла за собою нитку — й тоненька пряжа перервалась. І враз заточилась Розалька, хитнулась раз, хитнулась два — й упала горілиць на кам’яну лавку.

Можна було гадати, що померла. Та в дійсності не була вона нежива: дихати дихала, але ж лежала нерухомо, як у глибокому сні. Отже,

правду їй у сні ворожили чужі жінки, правду веретено співало: через ті збитки сталась біда! Та й не тільки самій Розальці. Прийшла така ж сама біда і на всіх її близьких, на весь терем боярський, на її тата й мамусю, на всіх людей і звірят, що в тій замковій долині, оточеній високими природними скельними мурами, щасливо жили-проживали. Бо ж у тій миті, як заснула сама Розалька, припинилось і все життя в теремі.

Заснули люди, заснули коні й пси, заснули пташки, комарі, павуки й мушки. Навіть вода перестала текти в потоках, дерева перестали шуміти своїм листом, не осипались квітки, не росла трава, а на небі не пересувались над долиною хмарки, не наступала ніч, не падав дощ. Одно слово, все, що було в долині, лишилось назавжди без жодної зміни, немов закам’яніле, нерухоме, без ознак життя.

Зате поза стінами замковими, ніким не рушені, страшенно множились та розростались колючі терни та красні пнучі троянди. І за кілька років затягли терни густим мереживом увесь терем-замок, увесь замковий сад, усю замкову долину. І таке було те мереживо густе, що не можна було й догадатись, як колись тут пробігало живе й безжурне життя, який був терем та інші гарні й могутні будови, який був родючий і чарівний сад. Тепер все зникло за стіною пнучих троянд і густого височенного терну.

Одначе не згинула про цей терем пам’ять. То там, то тут хтось розповідав, як колись чув від своєї мами, а часом ще від бабусі, що в непрохідних лісах стояв той красний терем, що в ньому жили добрі бояри, що була в них незвичайної краси донька Розалька,— і як хтось той терем заворожив, і він зо всіми тими, що там жили й були, не знать куди безслідно зник. Повідали люди, що лиш молодий сміливий юнак може знайти ту долину й розбудити Розальку палким поцілунком.

І коли ті оповідання чули молоді завзяті юнаки, не одному хотілося знайти той чарівний замок, побачити красну боярівну й розбудити її до життя гарячим поцілунком.

Та ні одному з юнаків не велося. Дарма, що один лицар привів у ліси полк вояків, які шукали зачарованої долини. Дарма, що другий мав чародійний прутик, який відкривав усякі скарби. Дарма, що були й такі, які не жалували на розшуки золота й грошей та посилали шукати тієї долини найманих людей.

І так проходили роки, десятиліття, століття. Молоді лицарі стрічались і вмирали, натомість приходили нові сміливі юнаки, а жодному не повелось знайти сонну долину. І от, коли вже в околичних людей почала западати в непам’ять і сама згадка про ту дивину, з'явився в тій землі молодий козак, лицар Низового Війська Запорозького. Був він гарний, як молодий дубок, певний, сильний та вірний, як його крицева шаблюка, а завзятий та моторний, як молоде котятко. Звали його Красомил, бо для краси віддав би все на світі. Тож і посвятився він пісні: складав і співав такі гарні пісні, що найнещаснішому й найбіднішому від його пісень ставало радісно на серці, висихали сльози, минала втома й зникала всяка біда. І з тими своїми чудовими піснями, маючи в руці голосну бандуру, а при боці гостру шаблю на випадок, щоб боронити покривджених, пішов він по далеких світах.

Якось опинився він і в тих околицях, де колись була красна замкова долина, в якій проживала красуня Розалька. Почув він від одного столітнього дідуся про те, як колись за давніх часів зник замок боярський в непрохідному лісі, як заснула там боярська донька, а з нею й все те, що було в долині, й сказав собі:

— Коли моя пісня доходить до кожного серця, то знайду я й красуню-боярівну, якщо вона має ще живе серце.

Одного разу натрапив козак Красомил в темному лісі на високу стіну терня. Задалеко було її обходити, то Красомил зняв бандуру й вдарив по струнах. Вірив, що й колюче терня перед його піснею розступиться. Довго він перебирав голосні струни, а потім заспівав нової пісеньки про високий терен, про красні пнучкі троянди, про троянду, найкращу з усіх,

— боярівну Розальку. І зненацька сталось несподіване диво: висока стіна терня розступилась, під вітами троянд утворилось зелено-рожеве склепіння, і цим же склепінням, як хідником, вільно пішов уперед лицар Красомил. Швидко дійшов він до замкової вежі й остовпів, побачивши, що біля замкових воріт стоїть варта в старовинних одягах. Всі вартові поспирались на списи й, похиливши голови в шоломах, спали, немов мертвим сном. Пішов співак далі — і там скрізь це саме сонне володарство. Біля входу в палату лежать два великі пси, немов з каменю витесані,— сплять. В передпокою сплять непробудно козачки. А в пекарні біля рожна[47] кухарі сплять. На сходах сплять служки, тримаючи в руках миски з готовими стравами, що їх несли до їдальні.

А у великій їдальні за накритими столами сидить боярин зі своєю панею, довкола них багато гостей. Всі тримають у руках ложки, повні борщу, й сплять без найменшого руху.

— Так,— говорить сам собі козак Красомил,— то правда, що люди про це сонне володарство повідали. А коли ж правда, то мусить десь бути й та красуня Розалька. Не був би я запорозький козак, коли б я її не знайшов!

І почав він, приграваючи на бандурі, ходити від хати до хати, був і на горищі, спускався і в льохи. Обійшов усі інші будови, побував і в стайнях, де спали могутні коні, був і в коровнику, де, не доремигавши[48] своєї паші, спали корови, обійшов і всі мешкання, де жили челядники. Зморився, зголоднів, але Розальки ніде не знайшов!

— Ах, ти ж! — каже сам до себе.— Коли мені оці троянди не скажуть, то хоч і сам тут засни!

Та й заграв він до красного куща троянд, що переплелися з терном і попнулись на високу стіну скель в найдальшому кутку садка. І бачить: ворухнулись трояндові кущі, ворухнулось високе терня, випурхнула з них маленька пташечка, ніби почало виявлятись на самій межі сонного

царства якесь життя. Зрадів козак, підбадьорився, взяв повним голосом, аж трояндовий кущ зовсім відсунувся набік — і Красомил побачив у скелі маленьку брамку. Миттю вскочив він у кам’яний покій, побачив перекинену прялку, порвану пряжу, на одній лавці — стару бабу, що аж присвистувала, так хропла, а на другій лежала горілиць та, яку так довго шукав наш запорожець. Аж скам’янів Красомил: дійсно, хоч як він розумівся на красі, але за все життя ніколи не бачив такої чарівної красуні, як була Розалька. Розправив він чорний вус, витер червоні свої уста, нахилився й поцілував боярівну, та так голосно, немов десь добре дерево вломилося. І від цього поцілунку, від його голосного звуку в одній миті прокинулось все довкола. Розплющила ясні очка Розалька, радісно усміхнулась і простягла свої малі ручки до свого визволителя. Німа баба мерщій поставила прялку й почала сукати пряжу, кругом заспівали пташки, зашелестіли дерева, задзюрчали кришталеві потоки...

Козак і боярівна взялись за руки й пішли просто до їдальні...

А там було...

Таж не треба розповідати, що там було! Ви — діти розумні, й самі здогадаєтесь...

[43] Віно — тобто посаг, гроші і майно, що дають батьки або родичі нареченій, коли вона виходить заміж.

[44] Веретено — ручне знаряддя для прядіння у вигляді тонкої палички з видовженим кінцем.

[45] Мичка — пучок конопель або льону для прядіння.

[46] Мотовило — знаряддя для змотування пряжі.

[47] Рожен — довга палиця з загостреним кінцем.

[48] Доремигати — доїсти.